

A TRIANONI MAGYAR–ROMÁN HATÁRSZAKASZ TÉRKÉPEI ÉS LEÍRÁSA

SUBA JÁNOS⁷⁶

THE MAPS AND DESCRIPTION OF THE TRIANON BORDER-LINE BETWEEN HUNGARY AND ROMANIA

Abstract: The border-line between Hungary and Romania of ten sections is represented on 126 Scale 1:5000 sheets. The numeration of the quadrate, 60×60 cm black and white sheets is continuous and progresses from south to north. The sides of the sheets are equal to 300 metres. The map also delineates a 100-100 metres wide zone to the right and left with the signs of all the boundary stones, other symbols and borderland areas. The border-line is a thin black line, the description of the border is a register of the boundary marks in order to help their easy identification. The geodetic description contains the geodetic survey of the area with grid-lines together with the geographical description and co-ordinates of trigonometrical points.

Az államhatár egy olyan képzeletbeli vonal, amely az államok területét egymástól, illetve az állami felségjog alatt nem álló területektől elválasztja. A határ tehát mindig különböző nemzetközi jogi helyzetű területeket hivatott egymástól elválasztani. A föld belsejére és a légitérre is tekintettel államhatárnak azt a képzeletbeli síkot kell tekinteni, amely a képzeletbeli vonalra felfelé és lefelé merőleges.

Az államhatárok mindig a szárazföldi terület kiterjedését állapítják meg. A nemzetközi jognak nincsenek anyagi jogi szabályai arra vonatkozóan, hogy adott esetben két állam között a határ hol húzódjék. Nem jogi, hanem politikai kérdés, hogy egy konkrét esetben hol vonják meg a határt (*Suba J.* 2005).

Az államhatárok részben természetes, részben mesterséges határok. Az országok határainál a legfontosabb és egyben a legrégebbi szempont a könnyű felismerhetőség. A természetes határok esetében is szükségképpen létezik egy képzeletbeli vonal: a hegynél ez a vonal a hegygerinc, illetve a vízválasztó; a folyónál a meder középső vonala, illetve, ha a folyó hajózható, a hajózható mederrész középvonala (az ún. sodorvonal) (*Suba J.* 2004).

Ahol a természet nem gondoskodott a határ felismerhetőségéről, ott megtette azt az állam. Ez elsősorban az erdőségeknél volt fontos, ott meghatározott sávban kiirtották az erdőket, például a magyar-román határvonalon a Kárpátokban 8 méter szélességben (*Suba J.* 1993a).

A mesterséges határokat az országok egymás közötti megállapodásai, békeszerződések jelölik ki. A határvonalak nem szabatos és nem pontos leírása esetén „határviták”, „határfoglalások”, „határvillongások” keletkeznek, amelyek többségét jogi úton rendezik, és azután törvénybe foglalják. A határvillongások kiegyenlítő-

⁷⁶ Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténeti Térképtár. 1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.
E-mail: suba.janos@hm-him.hu

sére határbiztosokat küldtek ki, illetve határmegállapító bizottságokat neveztek ki. A bizottságok munkáját segítette elő a vitás területeket ábrázoló térképek, illetve térképművek. Az országhatárainak változásait is leírták, illetve térképeken rögzítették. (*Suba J.* 1993a).

A magyar állam ilyen tematikus jellegű térképművei a 19. században a dualizmus idején keletkeztek, amikor a „vitás” országhatárokat helyi, országos, vagy nemzetközi bizottságok megállapították, és az eredményeit rögzítették, határtérképeken, illetve határokmányokban. A 20. században pedig a békekötések eredményeképpen írták elő a határmegállapító bizottságok felállítását és az új határok térképi ábrázolását (*Suba J.* 1993a, 1994, 1996a, 1996b, 2000a, 2000b, 2001a). A 20. században a magyar történelem eseményeit rögzítő – az ország határait kijelölő – békeszerződések végrehajtásának folyamatát a határtérképek és határleírások rögzítették. Ezért ezek a térképek egyben fontos történeti-földrajzi forrásokat is képeznek.

A térben megjelenő határ többszintű munkatevékenység eredményeként fogható föl, hiszen a békeszerződésekben leírt határ kijelölése igen összetett komplex jellegű. Benne a konkrét műszaki szakmunkák (demarkáció) összefonódva jelentkeztek a konkrét politikai határmegállapítással (a delimitációval), illetve a történetet rögzítő dokumentumok, okmányok adminisztrációs jellegű elkészítésével. A műszaki munkálatoknak elengedhetetlen előzménye az a bonyolult, összetett folyamat, amelynek során a magyar törvények közé becikkelyezett békeszerződések számos áttételen keresztül megjelentek konkrét műszaki feladatként (*Suba J.* 1996a, 1996b, 2000a, 2001a).

A határvonal rögzítése különböző módon és formában történik. Az egyik módja a határjelekkel történő rögzítés. A határjelek az államhatárok megjelölése szolgáló határjelzők. A határjelekkel történő rögzítésnek az a rendeltetése, hogy az államhatárt „láthatóvá” tegye. A másik mód a határokmányokban történő rögzítés, amely lehet írásos, és térképi (*Suba J.* 2005).

A HATÁR JELÖLÉSE A TOPOGRÁFIAI TÉRKÉPEKEN

A térkép egyik információja a határ. A természetben ennek töréspontjait határjelek testesítik meg, amelyet a térképen is jelölnek. A határtérképek jelentőségének megértéséhez, ismerni kell a topográfiai térképek határvonal ábrázolását, amely méretaránytól függően egyezményes jelekben (jelkulcsban) fejeződik ki.

A határvonal – esetünkben az országhatár – térképi ábrázolására mindig nagy gondot fordítottak a kartográfusok a mai értelemben vett – a határjelekkel állandósított, geodéziailag felmért, térképezett és nemzetközi szerződésben rögzített – államhatár a polgári állam terméke.

A kartográfiában az egységes jelkulcs rendszeresítésével ez megoldódott. Az Osztrák birodalomban egységes jelkulcsról csak 1827. után beszélhetünk, bár a határvonal feltüntetésére, kiemelésére az I. katonai felmérés során is nagy figyelmet

szenteltek (*Suba J.* 1996a). Mivel a határ kitűzésről pontos helyszíni vázlat áll rendelkezésre, ez megkönnyíti a határvonal kirajzolását. Szárazföldi határ esetén a határjel tengelyvonalát kell ezeken a felszerkesztett pontokon át kirajzolni.

Szárazföldi határ esetében a határkövek közötti határrészek általában egyenesek, így azokat vonalzó mellett is ki lehet rajzolni. Elvileg folytatólagosan kell kirajzolni, csak ott szabad megszakítani, ahol fontos részleteket takarnának el. A határ menetének azonban a megszakítás helyén is világosan kiolvashatónak kell lennie. A határjel tengelyvonalának pontosan a határvonal nyomán kell haladnia, ha a határt síkrajzi elemek, jelzik (út, keskeny folyó, vagy árok csatorna stb.), akkor a határjelét váltakozva kell kirajzolni a síkrajzi vonalak két oldalán. Ha a határ keskeny gerincen, házsorok között keskeny vízvonalakban haladnak, a határjelet egyharmaddal vékonyabban rajzolják ki. A határkövek és határcövek helyét csak a rajzilag kifejezhető töréspontokon lévőket rajzolják ki, valamint a hosszabb egyenes szakaszokon általában km-enként egy-egyét.

A folyók, holtmedrek, csatornák stb. mellett, ahol a határkövek mindkét oldalon vannak elhelyezve, elvileg minden határkövet ki lehet rajzolni, de ha sűrűn vannak elhelyezve a nem jellegzetes helyen állókat el is, lehet hagyni. A határ két oldalán egymással szemben elhelyezett határkövek azonos számozásúak, akkor ügyelni kell, hogy a szemben lévő azonos számozású határkövet is ábrázoljuk, mert a két határkő között által meghatározott egyenesben, a két határkőtől megadott távolságban van a határ nyomvonal.

A határpontok közül a jelentősebb, tájékoztató helyen lévőeknek a számát megírják. Különösen hegyvidéken, a kúpon nyergekben, sík vidéken pedig a töréspontoknál lévő határpontok igen tájékoztatóak. A megíráshoz tartozik az illető határszakasz megjelölése is. A szakaszok megnevezését nem kell minden határkőnél megadni, elég, ha a lapszélek közelében, továbbá olyan helyeken írják meg, ahol a határszakasz jelölése változik. Ilyen helyeken célszerű a két szomszédos határkövet kirajzolni és mindkettőt szakasz-, és sorszámjelzéssel megírni. Az országhatáron a határjelek gyakran háromszögelési pontok is. Ezeket lehetőség szerint ábrázolják, még akkor is, ha nem írnak magassági adatot (*Suba J.* 1996a).

A HATÁRKIJELÖLÉSEK ÉS HATÁRFELMÉRÉSEK TÉRKÉPEI

A határtérképek – a térképek osztályozásában – a tematikus térképek csoportjába tartoznak, vagyis egy meghatározott célból egy adott szempont szerint készülnek. A tematikus térképek osztályozásában a határtérképek a történeti térképek (4.), politikatörténeti térképeinek (4.6.) a történeti határkijelölések és határfelmérések térképeit (4.6.5.) alkotják (*Klinghammer I. – Papp-Váry Á.* 1980).

A tematikus térképen a „tárgyakat” – a mi esetünkben a határjeleket – pontos elhelyezésük, felismerésük, és a határvonal pontos futása céljából ábrázolják. A térképi alap az általános tájékozódást és a „témának” a környezetbe való beilleszté-

sét szolgálja. Vagyis a tematikus térképek feladatai – a korlátozott célkitűzésük ellenére – is hasonlóak a topográfiai térképekhez.

A tematikus térképeket többféle szempont alapján osztályozhatjuk. A határ-térképekről elmondhatjuk, hogy kvantitatív (mennyiséget szemléltető), statikus (egy adott időpontra vonatkozó állapotfelvétel eredménye), analitikus (egy téma elszigetelt, kiragadott ábrázolását tartalmazza) alaptérkép, (mert közvetlen méréseket ábrázoló (ezért objektív) nagyméretarányú helyszíni felvételen alapul).

Így a határtérképeken a legfontosabb elem a határjelek, és az ezeket összekötő határvonal pontos ábrázolása. A határjeleket kis kiterjedésű pontszerű jelformákkal ábrázolják. E jelforma kis kiterjedése és változatossága lehetővé teszi, a határjelek, és háromszögelési pontok (típus) minőség szerinti ábrázolását. Míg a határvonalat (alaprajzhű) vonalszerű elemekkel ábrázolják. Így a határvonalak méretarányosan visszaadhatók, ez lehetővé teszi az egzakt kartometriai munkákat (pl. a távolság és területmérést) (*Klinghammer I. – Papp-Váry Á.* 1980).

A TRIANONI MAGYAR-ROMÁN HATÁRSZAKASZ HATÁROKMÁNYAI

A trianoni határvonal konkrét, részleges megjelölését, kitűzését, térképezését, a határokormányok elkészítését a Szövetséges és Társult Hatalmak által létrehozott nemzetközi határmegállapító bizottságok végezték, 1921-1925 között (*Suba J.* 1996a, 2001b, 2002). A határmegállapító bizottságok munkája két szakaszra osztható. Az egyik a békeszerződésben leírt politikai határvonal megállapítása és kijelölése a terepen. A másik pedig a határkitűzés. Ezt követően került sor a határvonal felmérésére – ami tulajdonképpen a határvonal és környéke térképezését jelentette meghatározott sávban –, és a határokormányok elkészítésére (*Suba J.* 2000b).

AZ 1:5000 MÉRE TARÁNYÚ TÉRKÉPMŰ

A magyar-román határvonal 10 határszakaszának térképeit egy tékában – külön laponként – tárolták. A román határvonal „atlasza” a következőket tartalmazza:

1 db címlapot,

1 db 1:375.000 méretarányú határvázlatot, amelyben az 1:5000 méretarányú térképszelvények hálózatában az egyes térképek számának és a határvonal mindkét oldalán közvetlenül fekvő községek neveinek feltüntetésével, az egyes szakaszok szerinti felosztással a határvonal fel van tüntetve. hármashatárponttól-hármashatárpontig.

1 db francia, magyar, román nyelvű jelmagyarázatot az 1:5000 méretarányú térképekhez.

126 db 1:5000 méretarányú térképszelvényt, amelyen, a határvonalon fekvő határjelek vannak helyzetüknek megfelelően berajzolva számaik és megnevezésük feltüntetésével.

A magyar-román határt 126 térképszelvény fedi le, amelynek számozása folyamatos és délről-észak felé halad. A térképlelek általában ugyanazok, mint az 1:2880 méretarányú térképen a határjelek fajtái és a határvonal pontos beazonosításához szükséges természetes és mesterséges tereptárgyak jelmagyarázatát tartalmazza. A Nagykövetek Tanácsához elküldött térképek névrajza francia nyelvű.

A magyar-román határfelmérés egyszínű fekete térképszelvényei, amelyek budapesti sztereografikus vetületi rendszerben készültek 1:5000 méretarányban, négyzet alakúak 60x60 cm-es tükörméretben készültek. Egy oldala a térképszelvénynek a valóságban 300 méternek felel meg. A térkép a határvonaltól jobbra és balra egy 100-100 m széles sávot ábrázol. A térkép tartalmazza az összes határkövet, megjelölésükkel, egyéb megjelöléseket, és a határment földrészleteket. A határvonal vékony fekete vonal, a színezett példányoknál román oldalon kék, magyar oldalon piros 2 mm széles csíkkal szegélyezve. Azon községek, amelyek román tulajdonba mentek át, új elnevezésük szerint írtak meg, alatta zárójelben a régi magyar megnevezésük (*Suba J.* 1996a).

A HATÁRSZAKASZ SZÖVEGES LEÍRÁSA

A határokmányok szöveges leírását két részre oszthatjuk, maga a határvonal tényleges leírása, valamint a geodéziai leírásra. Részletes határleírás határszakaszonként, magyar, francia, román nyelven készült el, úgyhogy minden oldalon, három nyelven, vagyis három hasámban található a szöveg.

A határleírás legfontosabb része: a határjelek regiszteréből „A Registre d’abornement”-ből áll. A határjelek regisztere 37 oszlopból áll. Ezek a határkövek gyors és pontos beazonosítását szolgálják. A határjelek számának megnevezésével indul, utána a két ország kezdőbetűjét, ahol a határjel található. Ez után a megfelelő ország vármegyéjének, járásának, községének a neve, ahol a határjel található. Az 1:5000 méretarányú térképszelvény száma. A kő típusa: T.C=hármashatárkő, F.S.=szakaszvéggő, P.=főkő, I.=közbeiktatott kő, Pil.P.=főpilota, Pil.I.=mellékpilota, P.P.=poligonkő, Pep.Pil.=pilota reperköve, P.R.T.C.=reperkő a hármashatárnál. Ez után a határpont helyszínrajzi leírása és száma, a parcellaszámok, amelyek a határleírásban szerepelnek, valamint a határjel visszaállításához szükséges helyszíni bemérések a rajzból kivehető a határjel megerősítésének fajtája (domb, esetleg rözsefonással megerősítve, falazás, beton). Utána az összes határjel és az esetleges segédpontok budapesti sztereografikus vetületi összrendezői. A határjel helyzetének viszonyítása a szomszédos határjelhez, amely felé a mérés történt. A mért törésszög fok, perc, másodperc. A végleges összrendezőkből számított pontos középérték-távolság méterben, centiméterben. A két szomszédos pont végleges összrendezőiből számított azimutszöge. A méréseknél mért pontok neve, vagy száma, a pontok szögértékei, távolságuk kilométerben. A két főkő között bemért közbeiktatott kövek mérési adatai. A Magyarország felé eső rendezők +, a Románia felé esők – előjelűek. Utána egy tájékoztató vázrajz, amelynek méretaránya változó. Ez a vázrajz feltünteti a három főpont helyét, a végleges összrendezőkből számított tö-

rési szöveget és távolságot. Abban az esetben, amikor határjel egyben háromszögelési pont az észlelési irányok rajzait. A közbeiktatott kövekre vonatkozóan a két szomszédos főkö, a közbeiktatott kövek, és ezek abciszái és ordinátái, a román és magyar hosszmerések középértéke. Utána a határjelek Adriai tengerszint feletti magassága, amelyet a magyar színtezésből vezettek le. Legvégül a megjegyzések rovatban a következők szerepelnek: ha a határvonal között a két kő nem egyenes, akkor a bemérés adatai. A határvonal leírása két vagy több határpont között akadályok növényzet, határvonalak esetén. A Registre d'abornement lapszáma, ahol a vízfolyások esetén a megfelelő vázrajzok és adatok megtalálhatók. Szükség esetén a szomszédos szakasz első pontjának összrendezői, vagy egyes pontok földrajzi szélessége és hosszúsága. Ha a pont több község közös pontja. Kivételes esetekben a mérésekre vonatkozó adatok. Részletek a határvonalra vonatkozóan, ha a határ nem egyenes vonalban halad (**Suba J.** 1996a).

A HATÁRSZAKASZ GEODÉZIAI OKMÁNYAI

A szöveges határleírás másik nagy csoportját a határszakasz geodéziai okmányai képezik. Határszakaszonként külön táblázatba foglalták össze a háromszögelési pontok földrajzi leírását, valamint a háromszögelési pontok derékszögű összrendezőinek adatait. A geodéziai leírás a határvonal geodéziai hálózatát, pontjainak földrajzi leírását és összrendezőit adja meg.

1925. június 27-én a Bizottság tagjai aláírásukkal és pecsétjükkel látták el a határtérképek és a határregiszterek, 28-án az 1:200.000 méretarányú áttekintő térképek három-három példányát. A jegyzőkönyvek aláírásával a határmegállapítás formálisan befejeződött (**Suba J.** 1996a, 2000b).

Az Állami Térképészet szerkesztő osztálya 1931-ben a határmegállapítás felmérési anyaga alapján körülbelül ± 1 km pontossággal, megállapította Magyarország határhosszát. Magyarország trianoni határhossza összesen 2266 km 297 m \pm 1009 m volt (**Suba J.** 1996a). Amelyből a román szakasz 431 km, 531 m \pm 175 m.

A trianoni határok lényegében mind a mai napig időtállóan bizonyultak, néhány intermezzo értékű – határok történetében – rövid periódust leszámítva. 1938-1940 között az I. és a II. Bécsi Döntés következtében Magyarország határai megváltoztak. Magyarország területe négy lépésben: 79.076 km²-rel (Magyarország területének 85%-ával) gyarapodott (**Suba J.** 1997a, 2001a). Az 1947. évi Párizsi Békeszerződés alapján redemarkált határok már nem egyszerűen a trianoni határok visszaállítását jelentette (**Suba J.** 1996b, 2006).

IRODALOM

- Klinghammer I. – Papp-Váry Á.** 1980. Tematikus kartográfia. Budapest.
Suba J. 1993a. A Dualista Magyarország államhatárának kialakulása 1868-1918 között. In: Dualista Magyarország rendvédelme. Rendvédelem-történeti Füzetek 3/4. pp. 87-101.

- Suba J.** 1994. Trianoni országhatár kitűzésének politikai és technikai kérdései. In: Háború, Forradalom, Trianon. Rendvédelem-történeti füzetek 4/5. pp. 61-64.
- Suba J.** 1996a. Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921-1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése). I-IV. Doktori disszertáció. Kézirat. pp. 1-1002.
- Suba J.** 1996b. Magyarország határainak kijelölése az 1947. évi Párizsi békeszerződés alapján. In: Háborúból Diktatúrába. Rendvédelem-történeti füzetek 6/7. pp. 96-106.
- Suba J.** 1997a. Terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941 között. In: A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme. Rendvédelem-történeti Füzetek 5/6. pp. 98-103.
- Suba J.** 2000a. Erdély új – az 1918. május 7-i Bukaresti békeszerződésben kijelölt – határának kijelölése. In: Erdély természeti és történeti földrajza. Észak-és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv 8. pp. 352-365.
- Suba J.** 2000b. A trianoni magyar-román határ kitűzése 1921-1925. In: Az Alföld történeti földrajza. II. kötet. Nyíregyháza. pp. 47-55.
- Suba J.** 2001a. Határkijelölés a Felvidék visszatérése után (1938-1940). In: Kárpát medence vonzásában. Tanulmányok Polányi Imre emlékére. Pécs. pp. 463-482.
- Suba J.** 2001b. A magyarországi határváltozások végrehajtói – a Határmegállapító Bizottságok a XX. században. In: Tanulmányok a XIX-XX. század történetéből ELTE. Budapest. pp. 273-284.
- Suba J.** 2002. Egy határmegállapító bizottság anatómiája: a magyar- csehszlovák határmegállapító bizottság szervezete 1921- 1925. In: *Pásztor C.* (szerk.). Ahol a határ elválaszt „Trianon és következményei a Kárpát-medencében”. Balassagyarmat–Várpalota. pp. 199-224.
- Suba J.** 2004. Az államhatárfogalmának változásai a magyar földrajzi szakirodalomban. In: Az Integrálódó Európa politikai földrajza. Pécs. pp. 125-129.
- Suba J.** 2005. Határjelek-a földrajzi tér elválasztása In: „Határok és Eurorégiók.” Konferencia Szeged, 2005. nov.16-17. Kézirat.
- Suba J.** 2006. A magyar-szovjet határ kijelölése, kitűzése In: Földrajz és Turizmus. Tanulmánykötet Dr. Hanusz Árpád 60 születésnapja tiszteletére. Nyíregyháza. pp. 299-311.